

УДК 378.014.53-055.1/.3](045)
DOI

ГЕНДЕРНО СПРАВЕДЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кравченко Оксана, доктор педагогічних наук, професор, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

Войтовська Алла, доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4960-6348

E-mail: alla.voytovskaya@gmail.com

Схарактеризовано теоретичні аспекти проблеми гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. Розкрито сутність та особливості процесу гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. Обґрунтовано соціально-педагогічні умови гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. Визначено гендерне паспортування як метод соціальної діагностики. Теоретично обґрунтовано особливості формування гендерної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: діяльність, гендер, центри, заклади вищої освіти, гендерна освіта, соціальна робота, вища освіта, проєкт, інвалідність, здобувачі.

GENDER-FAIR ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Kravchenko Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

Voitovska Alla, PhD, Lecturer of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4960-6348

E-mail: alla.voytovskaya@gmail.com

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University is a leading higher education institution that continues to develop, preserving traditions and introducing innovations into the educational process, training specialists who meet the modern requirements of the labor market. Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University actively develops cooperation, introduces modern educational technologies and supports scientific research.

Among the scientific areas of activity of the Department of Social Pedagogy and Social Work, we can distinguish the following: socio-psychological rehabilitation, pedagogical local history, youth work, social work in the community, gender socialization, and it is the activities of this area that we will

analyze in the study.

In 2016, the Gender Center was created at Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, which entered the All-Ukrainian Center of Gender Education Centers of Ukraine.

The purpose of the article is to summarize the practical experience of a higher education institution in implementing a gender-just environment.

The Gender Equality Strategy of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (2023-2030) has been developed. The purpose of the Strategy is to identify ways to ensure gender equality and prevent discrimination on the basis of gender in all segments of the university space.

The Gender Center has been created and is operating at Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, which has entered the All-Ukrainian Center of Gender Education Centers of Ukraine.

Among the tasks of the center's activities, the need to train future specialists in the specialty "231 Social Work" to carry out professional activities with respect for human rights and the principle of gender equality, the formation of competencies in the prevention and counteraction of the phenomenon of discrimination on the basis of sex is highlighted.

Key words: *activity, gender, centers, higher education institutions, gender education, social work, higher education, project, disability, applicants.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини провідний заклад вищої освіти, який продовжує розвиватися, зберігаючи традиції та впроваджуючи інновації в освітній процес, готуючи фахівців, які відповідають сучасним вимогам ринку праці. УДПУ імені Павла Тичини активно розвиває співробітництво, впроваджує сучасні освітні технології та підтримує наукові дослідження. Сьогодні університет складається з 11 факультетів та 1 навчально-наукового інституту, де навчається понад 10 тисяч студентів. З-поміж наукових напрямів діяльності кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи можемо виокремити наступні: соціально-психологічна реабілітація, педагогічне краєзнавство, молодіжна робота, соціальна робота в громаді, гендерна соціалізація і саме діяльність цього напрямку проаналізуємо у дослідженні. Опишемо основні досягнення роботи у впровадженні гендерно справедливого середовища закладу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерно справедливе середовище у закладах вищої освіти є предметом досліджень багатьох науковців та організацій. Українські вчені досліджують теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання, шляхи впровадження гендерного підходу у заклади освіти різного рівня, а також здійснюють гендерний аналіз освітнього простору та антидискримінаційну експертизу освітнього контенту.

Наталія Олійник, Вікторія Імбер та Тетяна Білик вивчали гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти. Лариса Наливайко та Микола Обушний аналізували викладання феміністичної та гендерної проблематики у вищих України, досліджуючи історію становлення гендерної освіти та її вплив на соціальні процеси.

Крім того, у 2022 році Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, що свідчить про державну підтримку досліджень та ініціатив у цьому напрямку.

Мета статті – узагальнити практичний досвід закладу вищої освіти з реалізації гендерно справедливого середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. «У 2022 році було затверджено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, а також операційний план заходів на 2022–2024 роки для її реалізації. Основною метою Стратегії є забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, запобігання та протидія дискримінації в освітньому середовищі на всіх рівнях освіти шляхом внесення змін у структурно-організаційні та змістовні аспекти освітнього процесу/ У 2023 році було розроблено Стратегію гендерної рівності Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини на 2023–2030 роки. Вона спрямована на визначення шляхів забезпечення гендерної рівності та запобігання дискримінації за гендерною ознакою у всіх аспектах університетського життя» [2, с. 28].

При УДПУ імені Павла Тичини функціонує Гендерний центр, що є частиною Всеукраїнської мережі центрів гендерної освіти. Одним із провідних напрямів його діяльності виступає науково-дослідна робота, зокрема проведення комплексних досліджень із гендерної проблематики за активної участі учнівської та студентської молоді.

В університеті здійснюється підготовка здобувачів за освітньо-науковою програмою третього (доктор філософії) рівня вищої освіти зі спеціальності «231 Соціальна робота». На магістерському рівні також виконуються випускні кваліфікаційні дослідження з цієї ж спеціальності.

Крім того, в УДПУ імені Павла Тичини реалізується освітньо-науковий проєкт «Жінки в історії соціальної роботи», у межах якого вже побачили світ чотири томи. У 2024 році планується вихід нового видання «Персоналії в історії соціальної роботи».

З метою формування інклюзивного та безбар'єрного освітнього середовища Гендерний центр виступив ініціатором створення двох гендерних паспортів: «Гендерного паспорта УДПУ імені Павла Тичини», «Гендерного паспорта факультету соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини».

«Традиційним є активна участь у Всеукраїнській акції «16 днів проти насилля». В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини відбулася інформаційна сесія з елементами тренінгу на тему «Запобігання та протидія гендерно зумовленому насильству в умовах війни». «Серед учасників – студентська молодь та громадські активісти з числа внутрішньо переміщених осіб та приймаючої громади. Під час заходу було розглянуто поняття «гендерно зумовленого насильства», розкрито його типи та прояви в Україні і світі, проаналізовано небезпеку зростання насильства в умовах війни. Виконуючи практичні завдання, майбутні психологи та соціальні працівники навчилися ідентифікувати ситуації, що містять ознаки насильства, ознайомилися з керівними гуманітарними принципами надання допомоги постраждалим, склали «дорожню карту» та поради для виходу з ситуації гендерно зумовленого насильства. Найбільший інтерес викликало питання «Як ефективно взаємодіяти з поліцією?» та практичні психологічні вправи. Захід організовано та проведено фахівцями ГО «Десяте квітня» Наталією Байдюк та Наталією Цимбал в рамках проєкту «Захист внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від конфлікту осіб та розширення можливостей спільнот», що впроваджується за підтримки Агенства ООН у справах біженців УВКБ ООН» [3, с. 13].

«3 робочим візитом на факультет соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини завітала Байдюк Наталія Василівна – радниця голови з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у Черкаській області. Також було взято участь у Всеукраїнському проєкті «Каталог кращих практик і проєктів організації неформальної освіти» – виданні, яке сприяє поширенню ідей неформального навчання молоді, обміну досвідом у сфері додаткової соціальної освіти та популяризації неформальних освітніх форм як основи розвитку громадянського суспільства в Україні» [3, с. 16].

У 2020 році захищено дисертацію на науковий ступінь доктора філософії «Гендерна соціалізація студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО» та у 2022 році «Гендерні особливості формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри». Наразі виконується дисертаційне дослідження «Підвищення безпеки жінок, які належать до уразливих до гендерного насильства груп»

Призначено в університеті Уповноважену особу з гендерних питань.

З 2016 року проводиться щорічна Всеукраїнська науково-практична

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

конференція «Просоціальна особистість у гендерному вимірі теоретико-методологічні та прикладні аспекти».

«Встановлено, що студентки з особливими освітніми потребами становлять соціальну групу з найнижчим рівнем життя; вони часто зазнають жорстокої (фізичної, сексуальної, емоційної) експлуатації; в Україні студентки з особливими освітніми потребами практично не представлені серед студентів ЗВО, а серед дорослих жінок з інвалідністю велика кількість безробітних. Виявлено, що гендерна соціалізація не тільки містить механізми відтворення гендерної асиметрії суспільства, які виявляються у різному вихованні та призначенні чоловіків і жінок, але й має багатий потенціал у пошуку ефективних засобів подолання статевої нерівності через вивчення статевої особливості та тих способів, що сприяють їх диференціації та ієрархізації в сучасному суспільстві» [6, с. 21].

Розроблено навчальний посібник «Актуальні проблеми соціальної роботи з жінками».

Запропоновано авторське бачення гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти. Цей процес розглядається як складний і багаторівневий, спрямований на засвоєння норм, моделей поведінки та установок, пов'язаних із чоловічими й жіночими ролями, що сприяють повноцінному розвитку та адаптації студентів з нозологіями у вищій освіті.

Встановлено, що «сутністю гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами є чітка система дій та співробітництво усіх учасників освітнього процесу. До особливостей гендерної соціалізації студентської молоді з інвалідністю відносимо: вироблення і трансформацію власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування життєвого ідеалу; засвоєння культури міжстатевих взаємин; формування індивідуальної гендерної ролі в інклюзивному середовищі» [2, с. 124].

Впроваджено курс «Жінки в соціальній роботі» та спецкурс «Гендерна соціалізація», була реалізована тренінгова програма «Гендерна підготовка студентської молоді з інвалідністю до сімейного життя».

Визначено три соціально-педагогічні умови гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. «Встановлено, що перша умова пов'язана зі створенням гендерночутливого середовища університету, заснованого на ідеї гендерної рівності. У ході експериментальної перевірки зміст навчання спирався на принципи гендерної рівності у роботі викладачів закладів вищої освіти та реформування освітнього процесу. Було виокремлено гендерну інформацію, яка стала підґрунтям для формування у студентів з особливими освітніми потребами ціннісних ставлень щодо егалітарних гендерних уявлень. Доведено, що друга соціально-педагогічна умова полягала в мотивації викладачів та студентів до співпраці в інклюзивному середовищі у контексті гендерної соціалізації. Викладачі ЗВО постійно мають працювати над програмою самовдосконалення в інклюзивному навчальному середовищі для гендерної соціалізації студентів та педагогічно взаємодіяти зі студентами з особливими освітніми потребами, упроваджуючи при цьому гендерний підхід у викладанні дисциплін. За третьою умовою гендерну соціалізацію брали за основу, залучаючи студентів з інвалідністю до гендерного простору позааудиторної роботи ЗВО, яка відбувалася за такими напрямками: розширення можливостей для самореалізації студентів організація досвіду рівноправного співробітництва хлопців і дівчат у спільній діяльності; зняття традиційних культурних заборон на емоційне самовираження хлопців, заохочення їх до вираження почуттів; формування у дівчат досвіду самозахоочення й підвищення самооцінки» [2, с. 98].

Обґрунтовано необхідність формування гендерної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери через запровадження наскрізного гендерного підходу до

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

освітнього процесу, важливе місце в якому належить спеціалізованим навчальним дисциплінам, які розкривають прикладні аспекти гендерної рівності та участь у неформальній освіті.

Досягнення та розвиток Цілей сталого розвитку. Серед них п'ята мета – досягнути гендерної рівності і посилити права жінок та дівчат.

У 2019 році Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини долучився як партнер до програми Британської ради «Активні громадяни». Її метою є розвиток міжкультурного діалогу на загальноукраїнському рівні, формування взаємин між людьми на засадах рівних можливостей, поваги до різноманіття, а також підтримка громадської активності та ініціатив, спрямованих на розвиток громади.

Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи університету взяла участь у тренінговій програмі «Жінки. Мир. Безпека», що реалізовувалася в межах проєкту ОБСЄ в Україні «Підтримка Міністерства соціальної політики у наданні допомоги особам, які постраждали внаслідок конфлікту та від гендерно зумовленого насильства».

Найбільш затребуваною формою освіти є тренінгові програми, зокрема спільно з Управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту Черкаської ОДА реалізували спільний проєкт для представників ОТГ, який стосувався питання гендеру, толерантності та стереотипів.

У 2023 р. підготовлено проєктну заявку для участі у конкурсі держбюджетних розробок Міністерства освіти і науки України. Тема проєкту «Соціально-психологічна реабілітація комбатантів з посттравматичним стресовим розладом методом каністерапії та членів їхніх сімей». Молодими вченими: Гендерні аспекти реабілітації військовослужбовців.

Формування гендерно справедливого середовища у закладі вищої освіти є важливим чинником забезпечення рівних прав і можливостей для всіх учасників освітнього процесу. Отже, створення гендерно справедливого середовища у закладі вищої освіти є запорукою формування демократичного суспільства, в якому кожен має рівні можливості для особистісного та професійного розвитку незалежно від гендерної приналежності. Подальші наукові розвідки у сфері формування гендерно справедливого середовища закладів вищої освіти вбачаємо у вивченні успішних практик формування гендерно справедливого середовища у ЗВО інших країн для впровадження ефективних моделей у національну систему освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безсмертна В. І. Модель структури та змісту неформальної освіти Центру гендерної освіти Житомирського державного університету ім. І. Франка. Інноваційна педагогіка. 2018. Вип. 3. С. 76-81.
2. Войтовська А. І. Гендерна соціалізація студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ВНЗ : дис. ... д-ра філ. : 231. Умань, 2020. 278 с.
3. Гендерний відкритий університет: гендерна грамотність та культура працівників соціальної сфери. URL: <https://www.genderculturecentre.org/genderniy-vidkritiy-universitet-ge/> (дата звернення: 04.02.2026).
4. Кравченко О. О. Гендерні аспекти лідерства майбутніх соціальних працівників в умовах ЗВО. Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини. 2020. № 1. С. 95–104.
5. Сучасні теорії соціальної роботи: Антологія [упор. Т. Семигіна]. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 160 с.
6. Факультет соціально та психологічної освіти. Гендерний центр. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be-%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%bd%d1%96-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80%d0%b8-2/%d0%b3%d0%b5%d0%bd%d0%b4%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%b9-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80/> (дата звернення: 04.02.2026).

7. Ярошенко А. А. Формування гендерної компетентності соціальних працівників у контексті розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дис. ... д-ра філософії: 231. Київ, 2021. 270с.

REFERENCES

1. Bezsmertna V. I. (2018). Model struktury ta zmistu neformalnoi osvity Tsentru hendernoi osvity Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka. Innovatsiina pedahohika. Vyp. 3 [in Ukrainian].
2. Voitovska A. I. (2020). Henderna sotsializatsiia studentskoi molodi z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh VNZ : dys. ... d-ra fil. : 231 Uman [in Ukrainian].
3. Hendernyi vidkrytyi universytet: henderna hramotnist ta kultura pratsivnykiv sotsialnoi sfery. URL: <https://www.genderculturecentre.org/genderniy-vidkritiy-universitet-ge/> [in Ukrainian].
4. Kravchenko O. O. (2020) Henderni aspekty liderstva maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh ZVO. *Zbirnyk naukovykh prats UDPU imeni Pavla Tychyny*. № 1. 95–104 [in Ukrainian].
5. Suchasni teorii sotsialnoi roboty: Antolohiia [upor. T. Semyhina]. (2021). Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu [in Ukrainian].
6. Fakultet sotsialno ta psykholohichnoi osvity. Hendernyi tsentr. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be-%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%bd%d1%96-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80%d0%b8-2/%d0%b3%d0%b5%d0%bd%d0%b4%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%b9-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80> [in Ukrainian].
7. Yaroshenko A. A. (2021). Formuvannia gendernoi kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv u konteksti rozvytku simeinykh form vykhovannia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: dys. ... d-ra filosofii: 231. Kyiv [in Ukrainian].